

Boganmeldelser

**Mads Leth Felsager Jakobsen
og Peter Bjerre Mortensen (2014)**

*Regelstaten. Væksten i danske love
og bekendtgørelser 1989-2011*

København: Jurist- og Økonomforbundets
Forlag, 178 sider.

Redelig og informativ statskundskab

Staten eller den offentlige sektor har det i moderne demokratier med at vokse, nogle vil sige ud over alle bredder. Det er et klassisk tema i statskundskaben at undersøge årsager til og konsekvenser af statens vækst. Der er både fokus på den del af væksten, som giver sig udslag i stigende offentlige udgifter, og på væksten i statslige regler, som borgere og virksomheder skal rette sig efter. Regelvæksten behøver ikke at indebære store offentlige udgifter, den kan være ganske billig målt i offentlige udgiftskroner, men kan have store herunder økonomiske konsekvenser for det omgivende samfund.

Mens det er relativt lige ud af landevejen at måle væksten i de offentlige udgifter, er det noget mere kompliceret at etablere et validt mål for omfanget af og væksten i de statslige regler. Det er ofte blevet forsøgt, men med større eller mindre held. Mads Leth Felsager Jakobsen og Peter Bjerre Mortensen fra Aarhus Universitets Institut for Statskundskab

har i bogen *Regelstaten: Væksten i danske love og bekendtgørelser 1989-2011* gjort et nyt og i mange henseender vellykket forsøg.

De to forfattere er blevet overrasket over, hvor besværligt det har været, til trods for at forskere og andre i vore dage har adgang til digitaliserede regeldatabaser, som alt andet skulle gøre det lettere.

I Folketingssamlingen 2013-14 blev der fremsat cirka 200 lovforslag, hvoraf langt de fleste blev vedtaget. Det betyder ikke, at lov-mængden er vokset med 200, fordi mange af lovforslagene vedrører ændringer af allerede eksisterende lovgivning. De to forfattere forsøger derfor at lave en nettomåling, hvor de hvert år tæller op, hvor mange gældende love og bekendtgørelser der er. Tidligere analyser har ofte fokuseret på bruttovæksten, men alt andet lige er det mere hensigtsmæssigt at anlægge en nettobetragtning. Det reducerer naturligvis den målte vækst, men den forsvinder ikke. I den undersøgte periode er antallet af love vokset fra ca. 1100 til 1300 og antallet af bekendtgørelser fra ca. 3500 til knap 5000. Det kan man synes er en stor eller lille vækst, men mistanken om, at regelmængden vokser og vokser, bliver bekræftet.

Nu kan en lov eller en bekendtgørelse være

mere eller mindre indgribende og konsekvensrig, så antallet i sig selv er ikke nødvendigvis et fuldt validt mål. Derfor supplerer forfatterne målingen af antallet med en måling af antallet af ord i love og bekendtgørelser. Det viser en markant kraftigere vækst. Det vil sige, der bliver ikke bare flere og flere love og bekendtgørelser, der står også i gennemsnit flere og flere ord i den enkelte lov og bekendtgørelse.

Udviklingen er ikke ens på de enkelte politikområder. På nogle politikområder vokser regelmængden mere kraftigt end andre. Det skyldes tilsyneladende blandt andet, at regler ikke bare avler regler, men at der kan opstå en regelmætning. Hvis et politikområde har en stor regeltæthed, falder væksttempoet tilsyneladende.

Er regelvæksten bureaukratidrevet, eller betyder politik også noget? Undersøgelsen dækker en periode med forskellige regeringer med forskellig partifarve. Undersøgelsen afslører, at politik og partifarve betyder noget. Regelmængden voksede noget hurtigere under Nyrup-regeringen end under den forudgående Schlüter regering og den efterfølgende Fogh-regering. Det er et af bogens mest interessante resultater. Det gør tilsyneladende en forskel, om der er en borgerlig eller en socialdemokratisk regering, selv om det i dagligdagen kan være svært at få øje på.

Men hvordan opstår behovet for eller ønsket om (nye) regler? Er det gedigne samfundsproblemer, hvor der er bred enighed om, at det er et problem, som man forsøger løst ved hjælp af regler? Det ville være en smuk og legitim forklaring, som ville være i overensstemmelse med selv de mest idylliserende lærebøger i samfundsfag. Politik er som bekendt også en kamp om dagsordenen, hvad er et vigtigt problem, der kræver handling?

Bogen undersøger sammenhængen mellem dagsordenen og regelvæksten. Den politiske

dagsorden operationaliseres dels ved at se, hvad der optager pressen, in casu Radioavisen, og ved at se på, hvad der fylder i Folketingets debatter. Der påvises her en sammenhæng. Problemet med den del af analysen er, at selv om der er en sammenhæng, kan man ikke vide noget om retningen på den bagvedliggende årsagssammenhæng. Der kan let argumenteres for, at det er regelvæksten, der sætter dagsordenen, og ikke omvendt. Kapitellet om »Regler som svar på problemer« er i det hele lidt svagt og for idylliserende. Hvis problemer er det, reglerne er svar på? Det er langt fra altid brede samfundsproblemer, men ganske ofte snævre egeninteresser, der via offentlige regler hypper sine egne kartofler, f.eks. ved at begrænse konkurrencen.

Det er derfor, at de fleste bestræbelser på at rydde op i og forenkle regeljungen slår fejl. Selv de mest tåbelige regler er ofte til gavn for snævre interesser, som er meget motive-rede for, og derfor ofte har held med politisk at få blokeret for regelforenklinger. Eksemplerne er legio. Apotekermonopolet og den stramme regulering af detailhandlen er nok kun til gavn for apotekerne og nogle få købmænd, alligevel er det svært at få ændret reglerne.

Bogen bringer et andet interessant resultat. I modsætning til megen snak, dominerer EU ikke det danske regelværk og regeludstedelse. Der er mange EU-regler eller regler, der udspringer fra EU. Men det er typisk på relativt snævre områder, mens mange politiktunge områder er temmelig EU-fri. Så det med, at Folketinget er reduceret til et sogneråd, og alt det vigtige foregår i EU's institutioner, er en myte.

Bogen undersøger også på udvalgte områder, om nye styringsformer i det offentlige, som bl.a. har til formål at reducere bureaukratiet, reducerer regelmængden. Det er ikke tilfældet, snarere tværtimod.

Bogen har mange fortjenester. Den er baseret på et solidt empirisk arbejde, som er mere solidt end de fleste arbejder inden for genren. Resultaterne giver os et meget mere fast grundlag at stå på og bidrager i en række henseender til at aflive myter om regler og deres vækst. Bortset fra soliditeten er der hverken det stor teoretiske eller metodiske »svung« over den.

Det er i princippet upassende at kritisere en bog for det, den ikke beskæftiger sig med. Så det vil jeg ikke gøre, men pege på, at det næste vigtige skridt inden for »regelforskningen« vil være at undersøge, hvilke effekter og konsekvenser de mange regler har ude i samfundet for borgere og virksomheder. Er der tale om ren symbolpolitik uden særlige konsekvenser for den virkelige verden, eller har reglerne tunge aftryk med hensyn til adfærd og økonomiske konsekvenser? Svaret varierer formentlig meget fra lov til lov og fra bekendtgørelse til bekendtgørelse. I sidste ende må svaret på om de mange regler er af det gode eller det onde afhænge af deres konsekvenser. Megen politik foregår formentlig i blinde. Intentionerne kan være gode nok, men svarer konsekvenserne til de gode intentioner?

Bogen er anbefalelsesværdig, og til trods for kritikken vedrørende det manglende »svung« så skal denne anmelder være den sidste til at kaste vrang på solid empirisk forskning, der kaster faktisk lys over et vigtigt område. Det er langt at foretrække for luftige spekulationer, hvor grundlaget er placeret i den blå luft, uanset hvor meget »svung« der er over spekulationerne.

Ole P. Kristensen
Dr.scient.pol.
Bestyrelsesformand

Ove K. Pedersen (2014)

Markedsstaten

København: Hans Reitzels Forlag,
423 sider, 300 kr.

I en markedsstat er der tre adskilte, men alligevel samhørende handlingsarenaer: en politisk, en økonomisk og en privat. Markedsstaten spejler samtidig et episteme (en »civilisation«), dvs. en almen forståelse af hvad det betyder at handle frit og rationelt på en samfundsmæssig gyldig måde. En sådan stat opstår, når der defineres en virkelighed, udpeges et subjekt og arbejdet muliggør, at materielle og immaterielle objekter kan tilegnes og afhændes i et marked.

Det er disse forudsætningers fremkomst, herunder den særlige måde hvorpå de fremtræder i Danmark, der analyseres i Ove K. Pedersens (OKP) nye bog *Markedsstaten*. Mens han i *Konkurrencestaten* søgte en samtidsdiagnose, der byggede på fem »stille præmisser« for en forandring fra velfærds- til konkurrencestat, leder han i *Markedsstaten* efter grundlaget for de »stille præmisser« og finder dem indlejret i en fælles viden om, hvad der er stat, marked og individ. Det er dette episteme, som afdækkes i *Markedsstatens* arkæologi, i form af fælles forventninger til den enkelte, til arbejdskraften, til andre end den enkelte selv og til staten. Den arkæologiske undersøgelse bestemmer den meningsramme, der efter OKP's opfattelse er forudsætning for at identificere forandringer.

Heri ligger, at markedsstatens arkæologi er en forudsætning for at beskrive den danske vej til – ja, overhovedet at fortolke noget som – velfærdsstat og konkurrencestat. Uden markedsstatens arkæologi kan dens historie og forandring ikke beskrives. Kun når markedsstatens udvikling forstås som historien om staten, og staten antager skikkelse af en verdensanskuelse og et vidensrum – et episteme – er det muligt at identificere og initiere forandring. Uden arkæologien kan der ikke,

anføres det, formuleres en diagnose, som det sker i *Konkurrencestaten*.

Det turde dog være en påstand! Mange har på et ganske andet grundlag end OKP's forholdt sig diagnostisk til udviklingen fra socialhjælpsstatens udvikling til en socialsikringsstat og dennes overgang til velfærdsstat fulgt af legitimitetskriser og ændringsprocesser. Der kan faktisk godt skrives historie uden Foucault.

OKP noterer, at udgivelsen af *Konkurrencestaten* gav anledning til den kritik, at udviklingen fra velfærds- til konkurrencestat fremtrådte som en nødvendighed. Og han aner, at hans beskrivelse af forvandlingen fra enevælde til markedsstat måske også vil blive læst som en determineret udvikling. Jeg er overbevist om, at hans anelse slår til.

Determinismetanken skyldes selvsagt, at hans »livsprojekt«, som han selv kalder det, er indskrevet i en fransk, abstrakt tradition og dens møde med en amerikansk inspireret pragmatisme. Det er både bogens styrke og dens svaghed. Styrke, fordi den er båret af konsistens og stringens, hvis man deler dens fundamentale præmisser. Svaghed, fordi den i passager er præget af en begrebsmæssig verbalgymnastik, der egentlig synes unødvendig for at nå konklusionerne, og fordi den totalt negligerer de levende aktører i form af bevægelser, partier og ildsjæle. Strukturer kan være meget godt, men de fyldes nu ud af aktørerne. Aktørperspektivet kan være meget godt, men det udspilles nu indenfor et sæt af strukturer.

»Livsprojektet« betyder samtidig en arbejdsform, der kun i ringe grad bygger på primærkilder. Det fører igen til fravær af det meget konkrete og det nærmere specificerede. Vi forbliver i for høj grad på abstraktionernes overdrev.

Denne bemærkning skal dog tages med et

gran salt, fordi OKP i sin afsluttende diskussion af forholdet mellem statsform og stat taler om, at der mellem »mulighedernes rum« og »de faktiske handlinger« er distance. Det rejser spørgsmål om, hvordan distancen minimeres ved magtudøvelse eller øges ved modstand, hvordan den enkelte udøver sine muligheder, og hvordan distancen betinger nødvendige valg. Det er spændende spørgsmål, der må formodes at finde svar i endnu en bog om begrebet »stat«.

Bogens kernebegreb er arbejdsfriheden, frigørelsen fra tvang og indførelse af kontraktvilkår, frigørelsen af den enkelte til at forsørge sig selv. Derfor bliver markedsstatens arkæologi studiet af, hvordan arbejderen, arbejdsmarkedet og arbejdsfriheden sættes på begreb, idet det gang på gang understreges, at arbejdsfriheden aldrig finder eksplicit, positivt udtryk, men altid er underlagt magtens definition på fællesskab. Vel fremtræder det arbejdende individ i markedsstaten som frit, men friheden er aldrig absolut, men begrænset, kvalificeret og indrammet – en delegeret frihed.

Kapitlerne 2-6 afdækker arbejdspligtens vedvarende fremme og de begrænsninger på arbejdsfriheden, der spejler en inkonsistens mellem de to begreber. I denne analyse afdækkes det, hvordan et ideal om »arbejde« og om retten til egen arbejdskraft gradvis udvikles og udbredes,

Disse kapitler er hård læsning, fordi de i vid udstrækning ligner noter til mangfoldige kilder (faghistorikeres og retsdogmatikeres bidrag) uden en klar strukturering. Sammen skal de afdække, hvordan der over en meget lang periode etableres et sæt af normer, rettigheder og institutioner, der slutteligt fører til dannelse af det såkaldte »normalsubjekt«, dvs. et myndigt retssubjekt med rådighed over formue og ejendom, civilstand, bevægelsesfrihed og arbejdskraft. Dette »normalsubjekt«, der spejler »almengørelsen« af

den individuelle frihed til at råde over egen arbejdskraft, kan frit indgå kontraktmæssige relationer med andre normalsubjekter om ægteskabs indgåelse, køb og afhændelse af ejendom, udleje af arbejdskraft osv. uden at være underkastet en gammel tids privilegier. Ikke mindst for arbejdskraftens vedkommende udvikles der hermed et ideal, der i sig bærer muligheden for samfundsforandring.

Når individet er konstitueret som institution og udstyret med en økonomisk interesse, er økonomi adskilt fra politik, og sondringen mellem stat, marked og individ er institutionaliseret som udtryk for skellet mellem politiske, økonomiske og civile handlinger.

I sin analyse af den særlige danske vej til markedsstaten sammenfatter OKP idealet, dvs. noget, der allerede er og derfor ikke udgør en utopi, men hvis fortid kan afdækkes fra dets nutid, i fem punkter (den danske markedsstats logos):

- a. Den individuelle arbejdskontrakt normeres ved kollektiv overenskomst.
- b. Den enkelte opnår arbejdsfrihed, fordi septemberforliget normerer friheden til at sælge sin arbejdskraft eller lade være.
- c. Arbejdsforholdet liberaliseres ikke på samme måde som næringsfriheden, men er underlagt medlemsorganisationen.
- d. Den økonomiske interesse bestemmes ved statslig delegation for dernæst at blive bestemt ved kollektiv aftale. Det betyder, at den individuelle arbejdsinteresse er indrammet af hhv. en statslig og en kollektiv fællesinteresse.
- e. Ved delegation af et fagligt reservat, hvor organisationerne er tildelt et frirum for indgåelse af bindende aftaler, stabilisering af normer og diskursivering af forestillinger, adskilles friheden til at sælge sin arbejdskraft eller lade være fra lovgivningens fastholdelse af en tvetydig arbejdspligt som forudsætning for en skelnen mellem arbejdsduelige og ikke

arbejdsduelige. Den efterfølges af en fordring om underkastelse under loven, hvis der oppebæres offentlig understøttelse.

Det er givetvis korrekt at tale om en særlig dansk vej til og en særlig dansk variant af markedsstaten, men et komparativt perspektiv kunne have styrket argumentationen.

I sammenhængen spiller den gældende grundlovs § 75 en afgørende rolle i OKP's argumentation. 1849-grundlovens § 89 lød: »Den, som ikke selv kan ernære sig eller Sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen Anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det Offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde.« Det giver OKP anledning til to observationer. For det første, at retten til at råde over egen arbejdskraft ikke fandt samme grundlovmæssige sikring som retten til fri næring, og, for det andet, at der fremdeles er tale om, at »de afhængige« skal stille deres arbejdskraft til rådighed for staten. Det er – sammen med indholdet af septemberforliget – det, der begrundet OKP's tidligt formulerede grundsynspunkt, at »arbejdsfriheden blev til – ikke som en positivt nedfældet frihedsret, men som en kombination af frihed fra tvang, frihed til underordnelse under en arbejdsgiver og pligt til at underkaste sig loven, og at arbejdet altid – og ikke bare fra Grundloven 1849 – har været en pligt, før det har været en ret«.

Den nuværende grundlovs § 75 fastslår i sit første stykke, at det til fremme af almenvellet bør tilstræbes, at enhver arbejdsduelig borger har mulighed for at arbejde på vilkår, der betrygger hans tilværelse, mens det andet stykke fastslår, at den, der ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som loven herom påbyder.

OKP anfører, at arbejdsfriheden herved er

indhegnet til kun at gælde i forholdet mellem overenskomstparterne, men ikke nødvendigvis i forholdet mellem stat og borger, idet der er formuleret det formål for almenvellet, at enhver arbejdsduelig borger skal have vilkår til at sikre sin egen tilværelse, mens lovgivningsmagten afgør, hvilke vilkår der skal sikre almenvellet, og hvad der adskiller den arbejdsduelige fra den ikke arbejdsduelige borger.

Her savner jeg en mere grundig diskussion bl.a. under inddragelse af forfatningskommissionens arbejde og de derefter følgende drøftelser.

Det første stykke blev indsat ved grundloven af 1953. Forfatningskommissionen fandt det under henvisning til flere nye forfatninger og menneskerettighedserklæringen af 1948 naturligt også i den danske grundlov at fastslå »samfundets interesse i at skabe rimelige arbejdsmuligheder for den enkelte« ... »i forhold til hans erhvervsevne«, mens stykke 2's indhold går tilbage til grundloven af 1849. Et enkelt medlem af kommissionen, Aksel Larsen, ønskede en direkte overførelse fra menneskerettighedserklæringens § 23 stk. 1: »Enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.«

En sådan mere bindende formulering nød ikke tilslutning. Om man som OKP kan slutte, at arbejdsfriheden er indlejret i et fællesskabsformål, føler jeg mig ikke overbevist om. Der er i min læsning alene tale om en hensigtserklæring uden egentlige retsvirkninger. Det er først og fremmest en appel til Folketinget om, at almenvellet fordrer en hensyntagen til beskæftigelsen, når der føres økonomisk politik – uden at man – af gode og pragmatiske grunde – har turdet give den enkelte en egentlig ret til arbejde.

Stk. 2 skal ses i sin historiske kontekst. Den

henviser dels til gældende, gensidige forsørgerpligter, dels til de vilkår, som i 1849 og i mildnet form i 1953 gjorde sig gældende i hhv. fattiglov/forsorgslov og efter 1891 i lovgivningen om alderdomsunderstøttelse/aldersrente. Selv om bestemmelsen rummer en social rettighed for individet og er placeret i grundloven sideordnet med andre individuelle rettigheder, er den traditionelt blevet opfattet som et direktiv til staten om eksistens af et forsørgelsesvæsen. Stk. 2 har sikret, at der var overensstemmelse mellem retsvirkninger og værdighedsbestemmelser på den ene side og grundloven på den anden. Disse bestemmelser faldt i overensstemmelse med det politiske flertals arbejde for arbejdskraftens »dekommodificering« og modvilje mod stigmatiserende bestemmelser væk omkring 1960. Overvejelser om stk. 2's rækkevidde er dog med pligt og ret-ideologiens indtog atter dukket op på dagsordenen. Det ligger lige for at antage, at den med konkurrencestaten opståede diskussion af balancen mellem pligt og ret, har spillet en rolle i arbejdet med *Markedsstaten*, uden at det dog eksplicit fremgår af bogen.

Lad dette være en antydning af, at det ville have været ønskeligt med en nærmere diskussion om »lovgivningens fastholdelse af en tvetydig arbejdspligt som forudsætning for en skelnen mellem arbejdsduelige og ikke arbejdsduelige«.

Septemberforliget fremtræder mindre tvetydigt, når det i forliget direkte lyder, at »der ikke under nogen Omstændighed fra nogen som helst Organisations Side lægges Hindringer i Vejen for nogen som helst Arbejder for at udnytte sin naturlige Ret til at udføre saa meget og saa godt Arbejde, som hans Evner og Uddannelse tillader ham«. Det er, når OKP i øvrigt hævder, at det arbejdende individ som retsbegreb kun har 100 år på bagen, tankevækkende, at der her tales om arbejdrens »naturlige ret«.

Knappt var idealet om det individuelle normal-subjekt retsdogmatisk formuleret, før idealet om det kollektive vandt frem. Det sker selv-sagt med septemberforliget, der nedtoner de gamle begrænsninger på arbejdsfriheden og liberaliserer arbejdet uden at gøre arbejdsfriheden til en absolut ret. Som indledning til en bevægelse fra ideal til norm og fra norm til ret indvarsler forliget den kollektive vej til økonomisk liberalisme og dannelse af organisationer og en stat opdelt i institutionelt afgrænsede felter med hver sin funktion, men samtidig en særlig stat, fordi arbejdet ikke bliver en frihedsret, men, siger OKP, tillægges et fællesskabsformål. »Markedsstaten bliver [derfor] et kompleks af strukturelt differentierede funktioner omkring en forståelse af individet og fællesskabet« – et udsagn jeg gerne havde set mere indgående udfoldet, ikke i en abstrakt form, men in concreto.

Samlet er bogen et bidrag til forståelsen af »den danske model«, men hvor meget nyt den bringer i så henseende, sætter jeg et spørgsmålstegn ved. Det er bestemt ikke uden interesse at se, hvor langt en Foucault-inspireret arkæologi kan bære, og den bærer et pænt stykke, men bringer den i forhold til den ganske store litteratur om »den danske model« afgørende nyt?

Jørn-Henrik Petersen
Professor, dr.phil. & lic.oecon
Center for Velfærdsstatsforskning
Syddansk Universitet
jhp@sam.sdu.dk

**Jørgen Grønnegård Christensen
og Torben Beck Jørgensen, red. (2014)**
Embedsmandens verden af i går
København: DJØF Forlag, 260 sider, 325 kr.

De to tidligere professorer i offentlig forvaltning på henholdsvis Aarhus Universitet og Københavns Universitet, Jørgen Grønnegård

Christensen og Torben Beck Jørgensen, har sammen redigeret en bog med bidrag af tidligere topembedsmænd om deres liv som netop embedsmænd.

Der er bidrag fra alle dele af forvaltningsverdenen – fra kommunerne over folkekirken og forsvaret og til centraladministrationen, hvor flest bidrag kommer fra. Alle er naturligvis velskrivende, men der er megen forskel mellem bidragene. Visse er måske endda lige lovligt fyldt med anekdoter og mindeværdige historier, som naturligvis hermed er bevaret på skrift til eftertiden.

Jeg synes, at de bidrag, som fungerer bedst, er dem, hvor der er noget principielt på spil, dvs., hvor bestemte perspektiver diskuteres i lyset af erfaringen. Det gør sig bl.a. gældende for bidragene af Hans Würtzen, Marius Ibsen og Jørgen Grønnegård Christensen. Spørgsmål om loyalitet, offentlig styring, forholdet mellem generalister og specialister, embedsmændenes eventuelle selvinteressevaretagelse og relationen mellem politiker og embedsværk er i disse kapitler de knager, som de pågældende bidrag er hængt op på.

Det betyder ikke, at alle kapitler ikke er interessant og underfundig læsning. Jeg læste bogen hurtigt, inspireret og med et lille smil på læben. Alle, der har interesse for dansk forvaltning, anbefales at gøre det samme.

Tonen i bidragene er som regel venlig og overbærende – selv over for kolleger og andre, der ikke løftede, som de burde. Enkelte gange svinges krabasken, som når Jørgen Lotz om udviklingen i dødeligheden og dens årsager hævder, at den udvikling kommenterede professor Jørgen Goul Andersen løbende og »på stort set usagligt grundlag bebrejdede regeringen for den korte levetid i Danmark« (side 89). Eller når Michael Hesselholt Clemmesen forklarer om stabskurserne i forsvaret, hvordan »personelforvalterne (gjorde) klart, at alle kursister skulle bestå. Argumentet var,

at selv de mindst egnede og svagest motiverede ville få noget ud af undervisningen« (side 148-149).

Næsten alle bidragyderne i bogen betoner, hvor afgørende en betydning netværk spiller for karrieren i dansk forvaltning. Det medfører til tider ret tilfældige jobskift og forfremmelser. Det kunne have været spændende, hvis også dette fænomen var blevet udsat for en selvrefleksion blandt forfatterne. Hvad er fordele og ulemper ved at have en dansk forvaltning, hvor netværk er så betydningsfulde? Går det ud over kompetencen? Hvorfor er netværk måske af større betydning i

dansk forvaltning end i de lande, som vi normalt sammenligner os med, og hvorfor er balancen mellem netværk og formelle kompetencer måske anderledes i disse lande end i Danmark?

Men sidstnævnte kunne være et nyt projekt for de to idérige initiativtagere og redaktører af denne bog. Jeg håber i hvert fald, at de tager fat på flere tidligere embedsmænd og får dem til at øse af deres erfaringer.

Peter Nedergaard
Professor i statskundskab
Københavns Universitet